

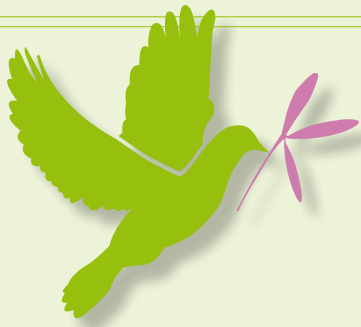
Vredesspiraal

Kwartaalmagazine van de vereniging *Kerk en Vrede*

Met onder meer in dit nummer:

- Da. Trinette Verhoeven: "Vrede bestaat!"
- Het hoe van herdenken
- Het Nicaraguaanse drama

In dit nummer

- 3 **Geert Boogaart**
Gedicht
- 4 **Yosé Höhne-Sparborth**
Irak en haar vluchtelingen
- 6 **Henk Blom**
Interview met Da. Trinette Verhoeven
- 8 **Henk van Anandel**
100 jaar stilstaan bij de
'Grote Oorlog' (1914-1918)
- 11 **Wendela de Vries**
Column:
Klimaatverandering = meer oorlog?
- 12 **Mark Akkerman**
Investeren in perspectief of
schaamteloos eigenbelang?
- 14 **Yosé Höhne Sparborth**
Column:
De macht van het vanzelfsprekende
- 15 **Harry Pals**
Verborgen patronen
- 16 **Henk van Anandel en Jan Anne Bos**
De bierkaai wordt een stad van vrede
- 18 **Willem Bos**
Het Nicaraguaanse drama
- 20 **Rob van Essen**
Column: Help, ik ben een Gutmensch
- 21 **Bettine Siertsema**
Talen naar vrede: Winters Bethulië
- 22 **Margreet Hogeterp**
Interview met Leen van den Herik
- 23 **Vredesnieuws**
- 24 **Agenda**

4

8

12

18

Colofon

'Vredesspiraal' is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid. De naam 'Vredesspiraal' is mede in het kader, van een 'war on terror' met een (nog steeds) voortgaande geweldsspiraal, als tegenhanger gekozen om de weg de andere kant op te wijzen. Het alom heersende geloof in geweld – ook binnen de kerken nog niet overwonnen – moet weerlegd en ontzenuwd worden.

Redactie

Mark Akkerman, Henk Blom, Héleen Broekema, Rob van Essen, Margreet Hogeterp (hoofdred.), Leen van den Herik, Yosé Höhne-Sparborth.

Kerk en Vrede

Kerk en Vrede is een landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een abonnement op Vredesspiraal en een aantal keren per jaar een ledenbrief.

Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Losse nummers € 3,- excl. porto.

Illustraties: tenzij anders vermeld: ©Kerk en Vrede
Omslag: Len Munnik

IBAN: NL15ASNB 0904 9553 11

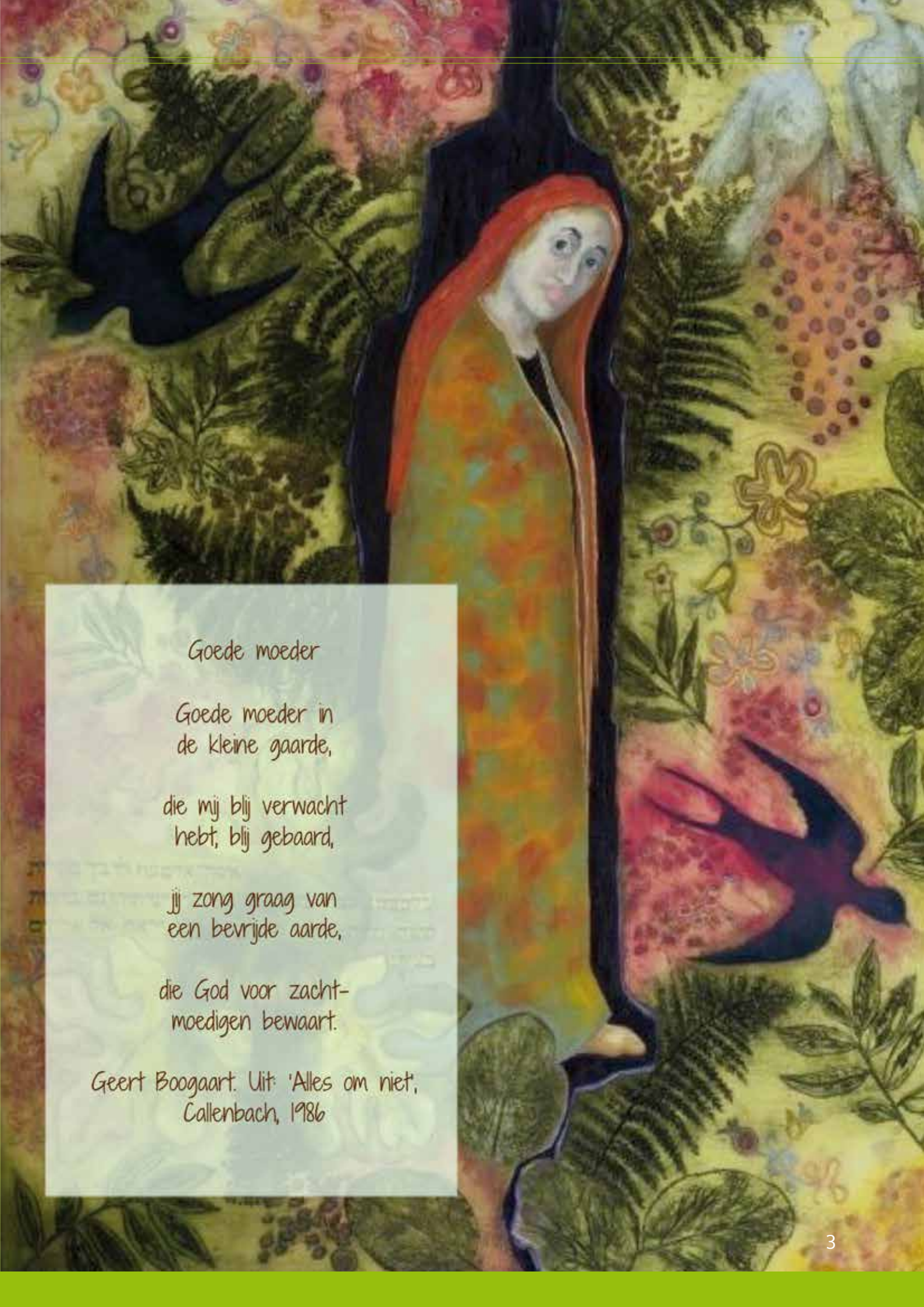
Adres

Kerk en Vrede Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666
secretariaat@kerkenvrede.nl of
www.kerkenvrede.nl

Redactie:

Hogeterpg@gmail.com
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede

Druk Narratio, Gorinchem

Goede moeder

Goede moeder in
de kleine gaarde,

die mij blij verwacht
hebt, blij gebaard,

jij zong graag van
een bevrijde aarde,

die God voor zacht-
moedigen bewaart.

Geert Boogaart. Uit: 'Alles om niet',
Callenbach, 1986

Irak en haar vluchtelingen

Yosé Höhne-Sparborth

Honderd jaar na de Eerste Wereldoorlog. Enkele jaren geleden beschreef ik via het uitstekende boek van Kathy Somerwil-Ayrtons *The train that disappeared into history* hoe die oorlog er aan dat Oostfront 'Midden-Oosten' had uitgezien en hoe dáár de winst lag voor Engeland en Frankrijk: die zandbak vol olie onder elkaar verdelen. Het zou interessant zijn om een historisch onderzoek in te stellen naar de vraag hoe het werkelijk tot die oorlog kwam die niemand wilde: plotseling in 1913 hadden Frankrijk en Engeland erg veel trek in die zandbak waar Duitsland en de Ottomaanse sultan samen een spoorlijn doorheen trokken.

In Irak is men er door de tijd heen aan gewend geraakt dat westerse mogendheden beslissen wat er in hun land gebeurt. Eerst zette het westen er zetbazen neer om op 'hun' olie te passen; allemaal dictatortjes à la Saddam. Vanaf 1980 werd Saddam Hoessein tot de tanden bewapend door dat westen om de oorlog tegen Iran te winnen. In 1991 viel ineens die

hele westerse wereld over hem en het volk heen vanwege een leugen die in de VN werd verteld (baby's uit Koeweitse couveuses gesleept). Vervolgens werd het land tot 2003 uitgehongerd met de zwaarste boycot die de VN ooit oplegde en handhaafde, nota bene door VN personeel en waakhonden, betaald met Iraks eigen olie. In 2003 kwamen Bush en Blair, met de zegen van Balkenende, even de hele

staatsorganisatie ontmantelen tot en met vuilophaaldienst en douane aan toe...

Vriendelijk en zachtmoedig

Het blijft me verbazen, met elf reizen achter de kiezen, hoe het gewone volk vriendelijk en zachtmoedig blijft in die barre omstandigheden, en hoe de meeste mensen werkelijk samen overleven. Onder de christenen uit de Ninevé-vlakte vind je er, die er een meer sektarische wereldvisie op na houden: 'Wij deugen, de moslims niet'. Dat 'De moslims deugen niet' doorgaans een commentaar is op de politici en niet op de moslim-buurvrouw, leerde ik in die spannende tijd na ISIS, toen mensen moesten besluiten of ze wilden terugkeren naar hun verwoeste huizen. Voor de meesten bleek dat geen keuze maar de enige optie.

Voedselpakketten, klaar om aan studenten uit te delen

Waardeverlies

Heel lang geleden, u herinnert zich dat vast niet meer, het was na mijn eerste reis in 2002, vertelde ik over een groot probleem waar Irak mee kampte, groter dan al het andere. De boycot had de financiële reserves van de bevolking waardeloos gemaakt. Tot 1991 was de Iraakse Dinar ruim \$3,- waard, in 2002 kreeg ik voor \$1,- 1100 Dinar. Een absoluut waardeverlies van alle reserves die mensen hadden. Kerken en religieuze ordes ook. Toch staat Irak nog steeds niet op de lijstjes van ontwikkelingsfondsen omdat het formeel als ontwikkeld land geldt. Dat het westen sinds 1991 dat land gendeloos de grond in schoffelde blijkt geen argument te zijn. Cordaid is er, na ISIS, om met enkele anderen samen noodhulp te bieden.

Studie afmaken

De studentenhuizen van het bisdom Kirkuk zijn weer ontmanteld. Alle studenten zijn terug naar Mosul en omgeving. Het bisdom dat 7000 leden telt en drie jaar lang 4000 binnenlandse vluchtelingen opving en elf studentenhuizen voor hen inrichtte, probeert nu om ruim duizend Yezidi-studenten te helpen hun studie af te maken. Mirkis had ze in Caracosh willen onderbrengen, een beetje onder de hoede van de Dominicanessen die terugkeerden. Maar de Syrisch katholieke bisschop van Mosul verbood het, hij wenste geen Yezidi's in 'zijn' christelijke Caracosh. Nu leven ze in Bashiq, een stuk verder weg van Mosul. Voordeel: ze leven in woningen die geheel door ISIS zijn vernield, waardoor het geen huur kost. Ze leven met ieder een schuimrubber matrasje van 3 cm dik en that's it. Maar ze kunnen wel hun studie afmaken dank zij Kirkuks Chaldeeuwse

Cijfers en feiten

- In 1991 leefden er in Noord-Irak 3 miljoen mensen, in 2016 leefden er in Noord-Irak 9 miljoen mensen.
- Kirkuk is een stad van 1,5 miljoen inwoners. In 2014 vingden ze 700.000 vluchtelingen en IDP's (Internally displaced persons) op. De meeste IDP's zijn nu terug in de omgeving van Mosul, de Syrische vluchtelingen zijn er nog steeds.
- Het Chaldeeuwse katholieke bisdom Kirkuk/Sulaymaniyah telt zeventuizend leden. Ze vingden vanaf 2014 vierduizend IDP's op én 750 studenten in elf gehuurde huizen.
- Klooster Mariam Al Athra te Sulaymaniyah, waar een monnik en een zuster leven van de orde van Mar Musa uit Syrië, ving drie jaar lang honderdveertig IDP's op. Nu lopen er dagelijks Yezidi, moslims, christenen, Arabieren, Koerden, Irakezen, Syriërs in en uit voor allerlei cursussen die ze elkaar geven.
- De 'tsunami' aan vluchtelingen naar Europa in de zomer van 2015 ontstond door drie rampen op een rij:
  - Erdogan startte een oorlog tegen de Pesmerga.
  - De VN halveerde de voedselhulp door geldgebrek - VS en Europa bleven in gebreke.
  - Rusland startte bombardementen in Syrië.
 Het ging grotendeels om mensen die al in vluchtelingenkampen zaten en gewoon opnieuw opbraken, op zoek naar meer veiligheid en voedsel.

christenen en de Syrisch katholieke parochie te Bashiq.

Geen noodhulp

Bisschop Mirkis besloot dat alle hulp die hij krijgt nu naar de Yezidi gaat, omdat niemand anders hen helpt. Studeren valt namelijk niet onder noodhulp, dus onze Nederlandse hulporganisaties kijken ook machteloos toe, met dank aan strikte overheidsbesluiten.nl. Elke student kost \$100,- per maand, tien maanden lang voor een studiejaar: \$25 voor voedsel en \$75 voor dagelijks busgeld naar Mosul. De eigen projecten van het bisdom gaan traag want dit gaat voor.

En dan te bedenken dat Bashiq ver buiten hun bisdom ligt. Maar dit moet, vinden ze samen, ze laten deze zwaarst getroffen groep niet in de steek. Dit is de wijze waarop Irak's volk de afgelopen eeuw overleefde. Ik raak inmiddels innerlijk ontwricht als ik Europese politici hoor spreken over vluchtelingen. Zo'n 500 miljoen rijke Europeanen kunnen één miljoen vluchtelingen niet aan. Liever doen we aan dure militaire interventies. Ik ga geloof ik politiek asiel aanvragen in Irak. Kan iemand onder de lezers ondertussen een miljardair zoeken met gevoel voor gerechtigheid? Dank!

“We zijn er voor de ander”

Henk Blom

Na jaren in de gemeente te hebben gewerkt is dominee Trinette Verhoeven kortgeleden benoemd tot classispredikant, een geheel nieuwe functie binnen de PKN. Reden om haar te vragen naar haar ervaringen en haar ideeën over de rol van de kerk.

*Trinette Verhoeven: “Vrede bestaat!”
(foto: Christiaan Krouwels).*

Kun je iets over jezelf vertellen?

“Ik ben Luthers geboren en getogen. Als kind wilde ik al dominee worden. Na een theologie- en predikantsstudie aan de UvA ben ik eerst pastoraal werker en later predikant geweest in achtereenvolgens Almere, Haarlem en op verschillende plaatsen in Den Haag. In Almere was in 1986 nog geen gemeente, maar er woonden wel Lutheranen, die ik daar opzocht. Het stichten van een Lutherse gemeente was overigens niet de bedoeling, wel gelijk een protestantse samenwerkingsgemeente. Dat was een mooie start voor mij als dominee. De laatste zeven jaar werkte ik in twee gemeenten in Den Haag: de Evangelisch-Lutherse Gemeente en de protestantse Lukaskerk in de Schilderswijk.”

Had je in deze laatste gemeenten een speciale taak?

“De Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag is vanouds een gemeente, die zich uitstrekt over geheel Den Haag en wijde omgeving. Bij het ontstaan van de Protestantse Kerk in Nederland heeft de Lutherse Gemeente Den Haag ervoor gekozen zelfstandige gemeente te blijven, maar tevens nauw samen te werken met de Protestantse Lukaskerk, die een eigen karakter heeft door haar ligging in de Schilderswijk, met een uitgesproken multiculturele bevolkingsamenstelling.

De brug versterken tussen beide gemeenten was met name de opdracht. Met 'LuLu' wordt de samenwerking van beide gemeenten aangeduid."

Islamitische vrouwen zeggen "Met dominee Trinette kun je bidden!" Wat bedoelen ze met die uitspraak?

"Tijdens een *Iftharmaaltijd* van islamitische vrouwen werd bezorgdheid geuit over de demonstraties in de wijk ten gunste van Islamitische Staat. Stel je voor, dat de IS het voor het zeggen krijgt! Ook de – overigens bekritiseerde – publicatie in Trouw over de Schilderswijk versterkte de onrust in de wijk. Daarop begon de Lukaskerk met een maandelijks meditatie moment, waarbij mensen van verschillende religies samen baden en spraken over in de wijk levende vragen. Er werd een project gestart dat de titel kreeg: 'Samen leven in vrede'. In de wijk wonen meer moslims dan christenen, ook voor moslims bleek de kerk een vanzelfsprekende partner om over hun noden te spreken. De 'Levensboom' in het midden van de kerk werd de plek om hun nood uit te spreken: hun angsten, boosheid, eenzaamheid, maar ook praktische noden. Door de aanwezige Voedselbank heeft de kerk een lage drempel. Daarbij is de predikant steeds aanwezig. Zij staat dan open voor gesprek - ook met moslima's – bijvoorbeeld over speciale 'vrouwenproblemen', waarover niet met de imam te praten valt. Er ontstaat vertrouwen. Daar komt de uitspraak "Met dominee Trinette kun je bidden!" vandaan. Ook bezocht Trinette regelmatig het zwembad tijdens het vrouwenuur, dat speciaal voor moslimvrouwen georganiseerd werd. Deze verwonderden zich over de aanwezigheid van een Nederlandse vrouw, die toch net

zo goed 'gemengd' kon zwemmen. Het commentaar van de vrouwen luidde: "Jij komt zeker van de Lukaskerk!"

Wat was moeilijk in je werk?

"Probleem is om een balans te vinden tussen enerzijds je roeping om het evangelie te verkondigen en tegelijkertijd je open op te stellen voor de ander met zijn eigen opvattingen. Soms moet je je eigen visie niet onder stoelen of banken steken en dan toch open staan voor de ander. Ik was er zeker niet op uit om bekeringen te bewerkstelligen. Ons project had een ander doel. Toch zijn er moslims gedoopt. Dat waren mensen die zich geraakt voelden door onze manier van doen. Overigens heeft dat nooit problemen gegeven. De Schilderswijk kent een mengelmoes van religies. Voor een groot deel van de bevolking speelt religie een belangrijke rol. Het is hier fijn om over religie te spreken, terwijl de overheid daar nog wel anders over denkt."

De Schilderswijk kent een mengelmoes van religies

Jongeren blijken volgens Trinette vaak veel religieuzer dan hun ouders, waardoor het voor hen moeilijk is om daarover met hen te praten. In een theaterproject van de Lukaskerk werden moeders uitgenodigd om zichzelf uit te spreken. Daar ging dat gemakkelijker dan in de seculiere omgeving, waar men zich vooral afzet tegen het geloof. Kinderen die dit optreden zagen, waren trots op hun moeders en dit vergemakkelijkte het onderlinge contact. Mogelijk kan dit voor Nederlandse ouders een voorbeeld zijn in de omgang met hun kinderen. Het waren dit soort ervaringen die Trinette de

voldoening gaven in het werken als predikant in de gemeente.

Hoe zie je je nieuwe functie als classispredikant in de provincie Utrecht?

"Het gaat daarbij allereerst om contacten te leggen, gemeenten aan elkaar te verbinden, binnen de PKN, maar ook in de oecumene. Deze opdracht is door God gegeven en met de overtuiging: 'Vrede bestaat!'"

Neem je uit je gemeentewerk ervaringen mee in je nieuwe functie?

"Zoals gezegd is het openstaan voor de medemens essentieel. Elke context vraagt om een eigen inzet. Tijdens een studiereis was ik in Libanon. Ik was daar omdat ik wilde leren hoe moslims en christenen samen leven. Ik kwam terug met zorg voor de christenen daar. De gelovigen van diverse moslimreligies vinden veel steun binnen hun eigen groep. Christenen worden er echter onderdrukt en dreigen ten onder te gaan. Zij vroegen ons: waar blijft het Westen, waar blijven onze broeders en zusters in Christus. Daarom is het goed, dat – vooral orthodoxe – christenen in Nederland hen ondersteunen. In de Lukaskerk bestaat het project 'nieuwe vrienden', momenteel met name gericht op Syrische vluchtelingen. Ik leer van Syriërs dat het een schijnvrede kan blijken te zijn als je naast elkaar leeft zonder echt met elkaar te leven. In Syrië ging alles goed tot er een oorlog uitbrak en het duidelijk was hoe groot de kloven tussen de verschillende bevolkingsgroepen waren. In Nederland leven we soms teveel in een eigen bubbel. Dat te doorbreken is erg belangrijk. Dat heb ik in de Schilderswijk willen doen, dat heb ik tussen gemeenten gedaan en dat wil ik ook in Utrecht doen. We zijn er voor de ander."

Herdenken *uit* alle macht

Henk van Andel, voormalig protestants pastor in Ieper, België

Op 11 november 2018 vond de 100-jarige herdenking van de wapenstilstand na de Eerste Wereldoorlog plaats.

Het was een verschrikkelijke oorlog, maar welke oorlog is dat niet? Nog gedacht in de (on-)geest van 'man tegen man'. Uitgevochten met nog gruwelijker middelen: wapens, gifgassen, luchtbombardementen. Een hele wereld meegesleurd.

Zie de afkomst van de namen van gesneuvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog, op de talloze begraafplaatsen of gegrift in de Menenpoort (Ieper) en andere gedenkplaatsen. Jonge mensen, in de bloei van hun leven, jarenlang als kanonnenvoer geofferd. Hoezo: hun leven gegeven voor hun vaderland? Als ze vanuit hun land werden ingelijfd door vernietigende grootmachten, onwetend geofferd aan bikkelharde verdedigde eigenbelangen van wie machtig zijn? Als ze in de frontlijn geen schijn van kans hadden, door een afstandelijke legerleiding de dood ingejaagd? Als ze na overleven geen leven meer hadden, gehavend, dichtgeslagen of gek geworden. Hoe en wat blijf je dan herdenken?

Heldendom?

Op een Franse begraafplaats las ik tot mijn verbijstering: 'Hier liggen de heldhaftige lijkjes van ...' Tot heldendom verheven als je gesneuveld bent. Het geeft de sfeer aan van de overwinnaars. Ook in hun geschiedschrijving zullen zij volhouden dat juist deze oorlog nodig was om eigen grondgebied tegen de vijand te verdedigen en eenmaal gewonnen, blijf je als dode soldaat voor eeuwig heldhaftig.

Toen ik in Ieper werkte, werd ik uitgenodigd om, als pro-

testants voorganger, samen met mijn Rooms-katholieke en Anglicaanse collega's, bij herdenkingsplechtigheden een intentie uit te spreken. Voor de vrede bidden kan geen kwaad. Maar wél als ogen dicht blijven voor de oorzaken van georganiseerd geweld, in talloze oorlogen die voor én na deze Wereldoorlog werden gevoerd. Voor wat? Voor de vrijheid? De democratie? Onze nationale waarden?

Noodzakelijke combinatie

Het wordt hoog tijd dat er naast de dominante geschiedenis van de politieke en militaire 'bewegingen', voortdurend aandacht komt voor de geschiedenis van het eigenbelang, machtsverhoudingen, manipulaties, de oorlogsmachinerie met zijn valse propaganda en rampzalige gevolgen. Met dank aan documentaires van vooral de VPRO die daarover onthullingen aan het licht brengen: hoe elke oorlog wordt verkocht! In mijn uitgesproken intenties probeerde ik een voor mij noodzakelijke combinatie te scheppen. Door nooit voorbij te gaan aan alle slachtoffers, waaronder de gevallen soldaten, die het in het gemodder van generaals moesten zien uit te houden; mét de vraag om inzicht in de krachten achter deze en andere oorlogen.

Om moed vragen wij:

om uw Naam nooit te verbinden aan krijgshaftig lawaai maar aan wie trouw blijven aan elkaar in de modder van ons bestaan

Om inzicht bidden wij:

dat de winsten van het oorlogstuig uitsluitend verliezen opleveren en er pas, door gerechtigheid volop vrede kan gaan stromen

Met het hartgrondige verlangen:

naar een sociale economie die eerlijk en met recht verdient waardoor alle wereldkinderen kunnen groeien in vertrouwen en hoop.

Maak ons zo van vrede. Met de solidariteit van de liefde.

Mijn intentie leverde soms bedenkelijke blikken op bij de Last-Post-organisatie, enigszins beïnvloed door het Engelse triomfantisme. Maar bij verwante vrede-met-recht-zoekers vandaag leidde die tot blijdschap.

Gelouterde vorm

"Wat gaat er gebeuren na deze 100-jaar-herdenkingen?" Zo vroeg ik Piet Chielens, coördinator van het 'In Flanders Field Museum' (Ieper) in 2013 tijdens een interview over 'de zin van dat herdenken'. Hij sprak zijn hoop uit dat het zou doorgaan in een 'gelouterde vorm', zonder de wereldwijde belangstelling en publiciteit, die patriottische, nostalgische trekken kent. Dat de herdenking gecentreerd wordt rond 'vredesstad' Ieper, een stad met internationale allure

die dagelijks bezocht wordt door velen van overal en economisch steeds meer van die herdenking afhankelijk is geworden.

In deze laatste vier jaar zijn er, naast reguliere herdenkingen, indrukwekkende manifestaties geweest. Zoals het Lichtfront (2014/ mensen met fakkels langs die huiveringwekkende frontlijn), het Waterfront (2018/ mensen met bootjes in zee, met daarop namen van wie op/door

dat 'gelouterde herdenken', met meer aandacht voor de oorzaken van altijd weer oorlogsgeweld. Ik beluisterde vele referaten over het 'waarom en hoe' van het herinneren. Iemand die zei: "Het herdenken van de geval- lenen kan nooit samen vallen met het verheerlijken van de oorlog." Hij wees hierbij naar menige herdenking, waar oorlogje wordt nagespeeld als een soort macho-avontuur. Of naar

eigen gang gaan en hun eigen duistere belang najagen?

Ontwapenend samenleven

Ooit was er een Kerstbestand tussen de strijdende partijen in de oorlog van 1914-1918. Soldaten die elkaar in de vredesnacht begroeten en samen drinken en roken. Even mag de menselijkheid er in de Kerstnacht zijn. Op een jaarlijkse solidariteitsbijeenkomst van Manifiësta (België)

het water zijn omgekomen). En alles wat daartussenin werd georganiseerd, waaronder niet te vergeten: de maandelijkse vredeswake in Langemark. Tijdens deze wakes werd vrede gevierd, juist door verbanden te laten zien. Zoals hoe oorlog en wapengekletter samenhangen met onrecht, uitbuiting, winstbejag van weinigen. Hoopvolle samenscholingen over hoe het anders kan, bewogen door hen die ontheemd zijn!

Het einde van oorlog?

Eind augustus 2018 was er in Ieper een conferentie met de titel *The End of All Wars*, ontleend aan het besef van direct na die Wereldoorlog: dit nooit meer! Ik dacht: ik ga daar heen vanuit Kerk en Vrede, omdat ik misschien iets zal horen over

musea die publiek trekken met lego-bommen en speel-kanonnen. Want dat trekt mensen! Zorgwekkend dus, ook iets om ook over na te denken. Goede verhalen hoorde ik, maar het bleef mij te veel bij het 'hoe van herdenken'. Ondanks verbeelding en oprechte culturele activiteiten, bleef ik 'op mijn honger zitten'. Ook al zag ik eerlijke verbeelding rond de Palingbeek bij Ieper ('Coming World Remember Me') en in het Museum daar. Lege stoelen vertellen van mensen die nooit meer terug keerden na de oorlog. Ze reizen als symbool de wereld rond om familie van getroffenen hun gemis te laten 'verhalen'. Toch mijn besef: hoe lang blijven wij verbeelden hoe vreselijk dit is? Als wapenfeiten dood-gewoon kapitalistisch hun

hoorde ik dat dit vaker gebeurde, als de wapens zwegen, maar dat zulke toenadering streng verboden werd van hogerhand. Want het ondermijnde de discipline en verstoorde het vijanddenken. De menselijkheid van met-elkaar-op-schieten ondermijnt het schieten op elkaar!

Zulke onthul(len)de herinneringen alleen kunnen ons al helpen om louter te kiezen voor geweldloos omgaan met conflicten. Zolang die conflicten uit gemaskeerd eigenbelang worden aangewakkerd, moeten we samen onverhuld propaganda maken voor rechtvaardigheid en solidariteit. Hoe herdenken wij wapenstilstand en bevrijding uit alle macht? Door ontwapenend samenleven als best denkbare vredesmissie.

Geloof laat een muur vallen

*Jan de Jongh, theoloog, beeldend kunstenaar,
publicist Emeritus studentenpredikant*

In zijn boek *Geloof laat een muur vallen. Memoires van de Wende-dominee* beschrijft Christian Führer (1943-2014) aan de hand van zijn eigen ontwikkeling als predikant in de DDR de voorgeschiedenis van de vredesvespers in de Nicolaikerk van Leipzig. Deze vespers vormden een aanzet tot openlijk verzet en leidden in november 1989 tot de val van de muur. Het boek laat zien dat we oorlogen misschien niet kunnen voorkomen, maar dat verzet niet zinloos is.

Führer lijkt in zijn boek door korte stukjes van één kleine pagina een soort dagboek te schrijven, maar het zijn bundels thematisch geordende gebeurtenissen en analyses die heel geschikt zijn voor dagelijkse lezing.

In het boek valt op dat Führer en zijn gemeente telkens gewelddoos, vriendelijk en beslist de regels en wetten van de DDR dictatuur als hefboom gebruiken om verzet te kunnen plegen.

'De Nicolaikirche offen für alle' stond er met grote letters op de kerk te lezen. Daar konden de machthebbers niets tegen doen. Want een kerksluiting kon niet volgens de grondwet en was ook in politiek opzicht niet gewenst tegenover de buitenwacht. Zo werd de Nicolaikerk een veilige schuil- en ontmoetingsplek voor mensen die binnen de dictatuur een andere weg zochten.

Over die geweldloze revolutie zei Stasi generaal Loest later woedend: "Dit is een rotstreek van de geschiedenis. We waren op alles voorbereid, maar niet dat door kaarsen en kerkdiensten het reëel bestaande socialisme onderuitgehaald kon worden."

Machteloosheid

Tijdens het lezen van het boek moest ik steeds aan onze vredesbeweging denken en aan de politieke situatie in ons deel van

de wereld. Want al leven we dan zogenaamd niet in een autocratische staat, toch ervaren velen een grote machteloosheid ten aanzien van de talloze 'goden' politici en machtige managers.

Voor mij persoonlijk gelden de ervaringen met de zorgpolitiek - ernstiger dan *Trouw* schrijft. Hulpzoekenden zijn volkomen machteloos en verdwalen in wetten en regels die hen meer ellende en spanningen bezorgen dan de ongemakken van hun lot. De vraag is: hoe verzet je je daar vruchtbaar tegen?

Geen politicus

Toen ik na de Wende weer eens de Nicolaikerk bezocht, was er

nog steeds op iedere maandagmiddag om vijf uur een vesper. Ik zag tijdens zo'n vesper allerlei mensen waaronder veel invaliden in een rolstoel. Zij zochten steun bij elkaar en middelen om zich geweldloos te verzetten tegen de machten die hun leven leken te beheersen.

In het laatste deel van *Geloof laat een muur vallen* schrijft Führer over de strak georganiseerde vesperreeks voor gijzelaars in het Midden-Oosten. Zijn kracht is dat hij als dominee bij zijn leest blijft en geen politicus wordt. Zijn toespraken, ook voor gewelddadige groepen neonazi's, eindigt Führer altijd met het *Onze Vader* en de zegen.

Het lukt hem om de geweldloosheid van de mensen er in te houden. Bij demonstraties loopt hij niet voorop, maar blijft in de Nicolaikerk om mensen op te vangen. De vespers zijn in de eerste plaats erediensten en gebedsdiensten en geen politieke samenkomsten.

Niet zinloos

Net als in Leipzig, zouden ook onze kerken een veilige plek kunnen bieden aan mensen die zich bedreigd voelen door de machten. Ze kunnen elkaar daar ontmoeten om elkaar te ondersteunen in het doolhof van de bedreigende en voor velen chaotische regelgeving. Oorlogen kunnen we niet voorkomen, maar we kunnen wel onze stem laten horen en daardoor mensen blijven bemoedigen om hun verzet niet als zinloos te zien.

Christian Führer, 'Geloof laat een muur vallen. Memoires van een Wende-dominee', Skandalon 2017.

Klimaatverandering = meer oorlog?

Wendela de Vries

De samenhang in de natuur, dat alles elkaar nodig heeft om te kunnen leven, is een van de grootste wonderen van onze mooie wereld. De schade die wij mensen daarin aanrichten door onze overmatige consumptie en vervuiling wordt angstwekkend zichtbaar.

Na een extreem droge zomer, die voor sommige gewassen tot een slechte oogst heeft geleid, moesten verschillende waterschappen maatregelen nemen om de instroom van zout water in de ingeklonken polders tegen te gaan. Verzilting van laag gelegen landbouwgrond is een van de klimaatrisico's voor Nederland.

Op wereldschaal is de schade nog veel zichtbaarder. In de Pakistaanse hoofdstad Karachi stierven afgelopen zomer binnen enkele dagen zestig mensen als gevolg van de extreme hitte. De zomers in Karachi zijn altijd erg warm, maar de laatste jaren is de hitte bijna onleefbaar.

In de Verenigde Staten zijn orkanen een jaarlijks terugkerend probleem maar de hevige regenval waarmee ze de afgelopen jaren gepaard gaan is een gevolg van de opwarming van het zeewater. Het leidt tot grote overstromingen.

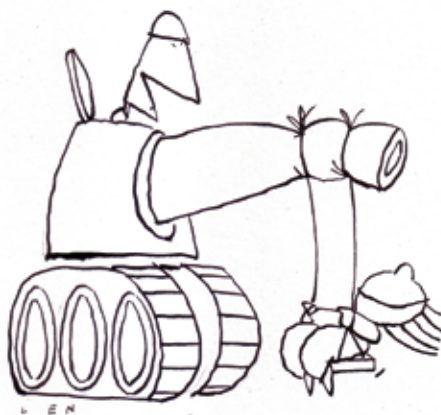
Ook in Nederland is hevige regen een probleem aan het worden. Regelmatig lopen straten en kelders onder.

In Amsterdam zijn verschillende kademuren na hevige regenbuien ingestort.

Militair strategen hebben zich de vraag gesteld of klimaatverandering zal leiden tot meer oorlog. Duidelijk is dat verlies aan vruchtbare landbouwgrond en leefgebied door toenemende overstromingen en hittegolven zal leiden tot meer migratie. En meer migratie leidt maar al te makkelijk tot spanningen tussen bevolkingsgroepen, zoals we ook in Europa helaas ondervinden.

Klimaatverandering zal niet direct tot oorlog leiden maar wel tot meer instabiliteit en is daarmee een risicofactor. Er moeten snel maatregelen genomen worden om te komen tot een duurzame economie. Daar moet budget voor worden vrijgemaakt. De 1,5 miljard die de regering extra in de krijgsmacht wil steken, waarvan minimaal twintig procent voor nieuwe wapens, is bestemd voor veiligheid.

Maar misschien is investeren in een duurzame economie wel een grotere bijdrage aan veiligheid. Met als bijkomend niet gering voordeel dat we geen oorlogen over olie meer hoeven te voeren.

Stop Wapenhandel doet onderzoek en voert actie tegen wapenexport en wapenindustrie. Ons werk is mogelijk dankzij giften en donaties. Help ons met een gift op rekening NL.11.TRIO.0390.407.380 tnv Stop Wapenhandel, Amsterdam

Stop Wapenhandel

Investeren in perspectief of schaamteloos eigenbelang?

Mark Akkerman

Geïntegreerde benadering

De 'geïntegreerde benadering' is volgens de nota een 'aanpak waarbij ontwikkelingssamenwerking, diplomatieke activiteiten, defensie en justitie- en politie-inspanningen zoveel mogelijk in onderlinge afstemming worden ingezet.'

Er valt uiteraard veel te zeggen voor het voeren van een coherent beleid, maar het heeft als groot nadeel dat ontwikkelingssamenwerking en militaire inzet steeds meer met elkaar verbonden of vermengd worden en wordt problematischer naarmate die laatste meer prioriteit krijgt. Ruim tien jaar geleden voerde Kerk en Vrede al een campagne tegen deze vermenging, onder de slogan 'Geen ontwikkelingswerkers met een geweer', waarbij ook genoemd werd dat 'ontwikkelingswerkers zonder geweer' in de knel konden komen, vanwege het risico dat zij door strijdende partijen als verlengstuk van het leger worden gezien. Daarbovenop komt nog het aanwenden van ontwikkelingssamenwerkingsgeld voor militaire operaties. In 2014 stelde de regering het Budget Internationale Veiligheid in, dat de geïntegreerde benadering verder op weg moest helpen. Daartoe werd geld van Ontwikkelingssamenwerking overgeheveld naar Defensie, de aanwending van het budget werd door de betreffende ministers en die van Buitenlandse Zaken onderling besproken. Recent is besloten dit budget weer te ontvlechten, vooral omdat het niet toereikend was om de kosten van Nederlandse militaire

De beleidsnota 'Investeren in perspectief', die minister Kaag van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking afgelopen mei presenteerde, kon op gemengde reacties rekenen. Terwijl veel NGO's hun waardering uitspraken voor het centraal stellen van 'Sustainable Development Goals' en de nadruk op vrouwenrechten en gendergelijkheid, was er ook kritiek te horen op de schaamteloze wijze waarop het eigenbelang van Nederland als primair beleidsdoel boven kwam drijven: handel overschaduwde hulp en het tegenhouden van vluchtelingen is belangrijker dan armoedebestrijding.

Er speelt echter ook een probleem, dat in de vorige Vredesspiraal (artikel 'Economie en geweld: een vicieuze cirkel') al werd aangestipt: ook bij ontwikkelingssamenwerking is het begrip 'veiligheid' een centraal thema geworden. Dat betekent dat ontwikkelingssamenwerking steeds vaker gekoppeld is aan militaire/politionele inzet, en dat Nederland de 'veiligheid' in

ontwikkelingslanden wil versterken. 'Veiligheid van burgers vereist [...] goed functionerende veiligheidsdiensten, zoals (buurt) politie en leger, die daadwerkelijk fysieke bescherming bieden aan alle groepen in de samenleving', zo staat er te lezen in de beleidsnota.

Een gevaarlijke tendens, zeker als je bedenkt dat veel van de betreffende landen kampen met autoritaire regimes, mensenrechtenschendingen en gebrek aan democratie. Hoe verstandig is het dan om juist staatsorganen, die verantwoordelijk zijn voor repressie, te versterken? Zo noemt Kaag expliciet de Nederlandse steun voor het G5 Sahel-initiatief, inclusief de gezamenlijke troepenmacht van Burkina Faso, Mali, Mauritanië, Niger en Tsjaad, die de veiligheid in de regio zou moeten bevorderen. Je mag echter grote vraagtekens zetten bij steun aan krijgsmachten van dictatoriaal geregeerde landen als Tsjaad en Mauritanië. Voor de regering speelt vooral mee dat deze landen een belangrijke rol spelen in het beperken van migratie richting Europa.

De combinatie van militarisering van ontwikkelingsbeleid en het schaamteloos voorop stellen van eigenbelang is bepaald geen stap in de goede richting

inzet in het buitenland te dekken. Dezelfde hoeveelheid geld blijft echter beschikbaar voor zaken als 'vredesmissies', opbouw van de veiligheidssector in derde landen en de inzet van de krijgsmacht voor migratiebeperking.

Wapenexport

Dat de minister voor ontwikkelingssamenwerking ook verantwoordelijk is voor wapenexportbeleid, waar bevordering van Nederlandse wapenexporten de boventoon voert, is een ongelukkige combinatie. Wapenexporten dragen bij aan het ondermijnen van ontwikkeling. Niet alleen zou het geld voor wapens beter voor sociale en duurzame ontwikkeling gebruikt kunnen worden, deze wapens versterken wederom de positie van autoritaire regimes en repressieve veiligheidsapparaten en verergeren regionale spanningen. Dat daadwerkelijke inzet van wapens hier nog een schepje bovenop doet, spreekt voor zich. De regering stimuleert dergelijke export actief, door het steunen van de deelname van Nederlandse bedrijven aan internationale wapenbeurzen en door het afgeven van exportkredietverzekeringen, die garanderen dat bedrijven hun geld krijgen als een buitenlandse afnemer in gebreke blijft. Dit jaar werden drie polissen afgegeven aan scheepsbouwer Damen voor defensie-gerelateerde exporten, waaronder patrouilleschepen naar Nicaragua en een scheepshelling naar Kenia.

Europa

Op Europees niveau zijn dezelfde problemen te herkennen. Seamus Jeffreson, directeur van CONCORD, de Europese confederatie van ontwikkelings-ngo's: "We kunnen alleen maar betreuren dat Europese regeringen ontwikkelingssamen-

werking steeds vaker gebruiken om [...] juist de preoccupaties van Europa zelf aan te pakken: migranten stoppen om onze kusten te bereiken, bevorderen van economische groei, inclusief voor onze eigen grote bedrijven, het bevorderen van samenwerking op veiligheidsgebied met partnerregeringen."

Hier wordt bovendien de invloed van de wapenindustrie op het gewijzigde beleid zichtbaar, zoals het volgende voorbeeld illustreert. Het 'Instrument con-

even snel op de deur te boren. De AeroSpace and Defence Industries Association of Europe, de lobbyorganisatie van de grote Europese wapenbedrijven, stelde in 2016 voor om meer EU-geld in te zetten voor 'veiligheidsgerelateerde activiteiten' in buurlanden van Europa. Concreet moest dit vorm krijgen in onder meer het omvormen van het IcSP zodat ook de aankoop van militair en beveiligingsmaterieel gefinancierd kan worden. De Europese Commissie nam dit voorstel eind vorig

De beleidsnota 'Investeren in perspectief' van minister Kaag leidt tot gemengde reacties.

tributing to Stability and Peace' (IcSP) is een in 2014 door de EU opgericht fonds, bedoeld voor projecten in het kader van conflictpreventie en vredesopbouw in landen rond Europa. Dat werd al snel ruim geïnterpreteerd, getuige de financiering van de aankoop door Turkije van zes boten van Damen om de grensbewakingscapaciteiten van de kustwacht te versterken.

Veiligheidsgerelateerde activiteiten

De wapenindustrie stond al

jaar bijna letterlijk over, met de beperking dat er geen 'dodelijke wapens en munitie' met dit fonds aangeschaft mogen worden.

Er is al lang veel kritiek op de manier waarop westerse landen ontwikkelingssamenwerking vorm geven, die zou niet effectief zijn en afhankelijkheidsrelaties in stand houden. De combinatie van militarisering van ontwikkelingsbeleid en het schaamteloos voorop stellen van eigenbelang is bepaald geen stap in de goede richting.

De macht van het vanzelfsprekende

Yosé Höhne-Sparborth

Binnen rvk-verband werd mij gevraagd om door te denken over dominantie. Leuke uitdaging! Alleen was ik vergeten dat ik daar zit tussen dominante mensen.

Bij een eerste poging tot tekst (revoluties en populisme gebeuren via schreeuwen en roepen, schieten desnoods, beschaafde inzichten groeien via tekst) kreeg ik meteen als replek dat niet alle mannen dominant zijn.

column

Was ik óók vergeten: dat ik leef op een dominant continent in het bijna rijkste land ter wereld: geïndividualiseerd is de norm, een analytische vraag naar dominantie wordt onmiddellijk moralistisch verstaan, en dus als een volstrekt geïndividualiseerd verschijnsel. Zeg maar, elke mens zijn eigen diersoort. De gemeenschappelijke noemer is consument, maar elke consument heeft eigen behoeften, verlangens en bankrekening. Niet waar? En die dienen bediend te worden, ruimte te krijgen, gerespecteerd te worden. Dominant als geprivatiseerd absolutisme.

En daar mag je geen commentaar op geven, het gaat om het mensenrecht vrijheid. Dus bijvoorbeeld is elke vraag die niet meteen een potentiële Nobelprijs oplevert verboden. Positief denken! Ik beseftte, dat zich hier een sluiproute naar de grote truckendoos dominantie openbaarde. Truckendoos: het geheel aan mechanismen waardoor de dominante groep buiten zicht blijft, buiten studies. Reproductiemechanisme van de dominanten: vanzelfsprekend, onbecommentarieerd, onbetwistbaar

ruimte innemen die anderen daardoor ontbreekt, en elke poging tot vraag als onbetamelijk of dom of niet terzake doende terzijde geschoven. In dictaturen wordt het met gevangenis of kogel bestraft. Dominantie en dictatuur aldus teruggebracht tot de kern van het verschil. En ja, ik word liever terzijde geschoven dan geliquideerd; liever onzichtbaar dan martelaar. Eh...?

Excuses maken

Ik blijf pogen en moet voortdurend excuus maken. Excuses voor een poging met onderzoeksvragen want: 'Te breed'. Voor een poging met voorbeelden want 'Overdreven'. Voor een poging met grappen, want: 'Je neemt het niet serieus'. Of voor een poging tot een samenhang van analyses op enkele niveaus: 'Jee, Yosé, je haalt wel erg veel overhoop'. Ja, dat is dominantie. Vanuit welk muizengaatje je ook poogt het te betrappen, je haalt de hele wereld overhoop. En dat mag niet, natuurlijk. Onze orde moet wel voortgaan: auto's, vliegtuigen, bio-industrie, Silicon-valley mogen de wereld naar haar grootje helpen. Maar in nette woorden beschrijven hoe dominantie eruit ziet, dat is verraad. Altijd.

Historische tekst

Dus, de geschiedenis in gedoken voor een klasieke tekst: Basisbeweging in 1991 aan de Raad van Kerken:

'Er is een niet benoemde heersende cultuur. Degenen die op een of meer punten van die cultuur afwijken, zijn daarin kwetsbaarder dan anderen. Op het moment waarop die 'afwijking' in het geding is (verbaal of niet), is de persoon in kwestie emotioneel aangeslagen. Veel andere factoren bepalen mee, hoe dat in eerste instantie emotioneel uitwerkt: in bijvoorbeeld zichtbare of onzichtbare blokkade; woede; rationalisering of wegpraten. Het gaat om een 'afwijking' van het vanzelfsprekende. Degenen die niet van de groepscultuur afwijken, merken dan ook niet dat er iets gaande is; ze voelen zich goed in de vanzelfsprekendheid, en merken niet dat er tegelijk een niet-vanzelfsprekendheid is... Zo'n proces maakt, dat de 'minderheden' zich nauwelijks kunnen uiten binnen het 'wij' van de 'meerderheid'.'

Een tekst van 27 jaar geleden! Maar blijkbaar groeien ook via teksten geen inzichten. Waarom probeer ik het nog?

Verborgen patronen

Harry Pals, lid van de
Theologische Werkgroep

Elke twee maanden komt de Theologische Werkgroep bij elkaar. De werkgroep beperkt zich in de gesprekken niet tot de vaktheologie, maar spreekt ook over de achtergronden van het nieuws. Welke verborgen veronderstellingen en patronen ('frames') spelen mee? Hoe kunnen we vanuit de theologie daarop kritisch inspelen?

Zo werd er onder andere gesproken over de vraag of het de nabestaanden van de neergehaalde MH-17 helpt dat er door de Nederlandse overheid steeds wordt gezegd dat de schuldigen gestraft zullen worden - terwijl duidelijk is dat dat kansloos is. Wat doet dat met hun rouwproces? En met de publieke opinie richting Rusland? Tegelijk ontbreekt het besef dat deze dingen aan 'onze kant' ook gebeuren (bijvoorbeeld bij de inzet van het Nederlandse leger boven Irak) - maar dan noemen we het 'collateral damage' en verbergen we de burgerslachtoffers het liefst.

Reflectie

Ook werden twee recente biografieën besproken, waaruit weer eens bleek hoe moeilijk het is om te reflecteren op de eigen veranderingen in het denken. Het nieuwe boek van Jurjen Zeilstra, *Visser 't Hoofd, Een leven voor de oecumene. 1900-1985*, over de eerste secretaris van de Wereldraad van Kerken, laat aan de hand van teksten zien dat Visser 't Hoofd aanvankelijk laconiek op de machtsovername van Hitler reageerde. Hitler had volgens hem Duitsland van de ondergang gered en voor het

onderscheid dat in Duitsland gemaakt werd tussen jood en niet-jood had hij begrip. Pas na enige maanden (en niet weken, zoals hij in zijn Memoires schrijft) herziet Visser 't Hooft zijn visie geheel.

En Tjerk de Reus komt met een deelbiografie over de dichter Ad den Besten, die tijdens de oorlog ronduit 'deutsch-freundlich' was,

individuele geloofszekerheid.

De actuele politieke context van het begrip en de onveiligheid waarvoor wij in Nederlands staatsverband zelf verantwoordelijk zijn ontbreekt helaas.

De werkgroep is bezig met de voorbereiding van een themanummer van de *Vredesspiraal* over veiligheid waarin we willen proberen om aan de hand van

en gevoelig bleek voor elementen uit het nationaal-socialisme als het 'bloed en bodem-denken' dat hij 'geen onzin' noemde. Hij ging er pas anders over denken ná de oorlog, onder invloed van theologen als Miskotte, maar reflecteerde niet publiekelijk op zijn ommekeer. Het boek van de vroegere Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright, *Fascisme: een waarschuwing*, biedt hulp bij deze reflectie.

Veiligheid in context

In het aprilnummer van *Kerk en Theologie* reageren Groningse theologen op het boek *Heilige Strijd* van Beatrice de Graaf. Zij geven aan dat daarin de nadruk puur ligt op theologische concepten van veiligheid en op de

verschillende verhalen te laten zien hoezeer ons denken 'bezet' is. Hoe ons onder het mom van veiligheid allerlei gewelddadige maatregelen verkocht worden. Wat hebben uiteenlopende mensen als Dietrich Bonhoeffer, Martin Luther King, Wislawa Szymborska en het broertje van Howick en Lily ons hierover te vertellen? Een boeiende cliffhanger...

Speciale lezersactie

Kijk in de webwinkel www.narratio.nl onder het trefwoord 'VS0184' en ontdek welke herkenbare boeken er voor weggeefprijzen voor u als lezer van *Vredesspiraal* zijn uitgekozen! Portokosten tot € 25 bedragen €2,50.

De bierkaai wordt een stad van vrede*

*Henk van Andel, voormalig protestants pastor en Jan Anne Bos,
emiritus predikant en bestuurslid van Kerk en Vrede*

Naast de Vredesweek in september, is de tijd van Advent en Kerst een geschikte uitdaging voor de gemeente van Christus om vrede te vieren en te doen. Om de gemeente zelf een signaal hiervan te laten zijn. Om de wereld te laten zien dat, als er geen kerk was die 'al zo lang onderweg naar vrede' was, deze zou moeten worden uitgevonden.

Een mooie gedachte, maar praktisch gezien is het voor een voorganger ieder jaar wel weer erg veel. Er komt ook veel materiaal op de markt waaruit gekozen kan worden; van zeer mainstream tot hoogliturgisch. Waar begin je? Misschien met het bezuinigen op dat, wat met een zekere hardnekkigheid, elk jaar uit gewoonte maar weer wordt gedaan. Daarmee schep je ruimte voor wat goed, nodig en urgent is. Wellicht wordt dan ook duidelijker voelbaar dat het probleem van geweld, oorlog, verwoesting, vernedering en de noodzaak tot vrede urgenter is dan ooit. De mensheid zelf loopt immers gevaar door technologisering en modernisering van wapentuig. De alsmaar toenemende ontwikkeling van kunstmatige intelligentie vergroot de kansen om daar kwaad mee aan te richten aanmerkelijk.

Lieve vrede

De complexiteit van de vredesvragen mag geen excuus zijn om hier met Kerst geen aandacht aan te besteden omdat we de 'lieve vrede' van *Stille nacht, heilige nacht* niet willen verstoren. Of, zoals een kerkenraad schreef: 'We steken op Kerstmis geen vredesvlag uit, want dan vieren we de geboorte van Christus!' We kunnen het ons eenvoudigweg niet meer veroorloven om Kerst op z'n janboerenfluitjes te vieren.

Het hart van de gemeente

Kerk en Vrede maakte een handreiking voor het hart van de gemeente: de vieringen. Elke zondag wordt in lezingen een stad of plek centraal gesteld, die model staat voor een element van vrede(sproblematiek). Want het grote heil 'Vrede' moet een plek vinden op plaatsen van onvrede. Meest opvallende onder die 'plaatsen van focus' is wellicht

het 'schuldige landschap' van België aan de zee. Daar werd de schier eindeloze reeks herdenkingen van WOI afgesloten. Elders in dit nummer staat een artikel van Henk van Andel die deze herdenkingen bijwoonde. De streek van de eindeloze gevechten, de modder, de doden, het prikkeldraad.

Ze zongen ook 'Stille nacht' op allerlei slachtvelden van WOI tijdens de kerstnacht. Ze brachten Bradwurst, Tabak en Whisky mee en zongen tussen de bomkraters. Ze baden het Onze Vader mee. Foto's van de mooie verloofden thuis gingen rond...

Wat staat dat dierbaar in de gedenkboeken; in de zwart-wit documentaires.

Je zou denken dat je dan de volgende morgen niet weer op elkaar gaat schieten omdat een of andere hotemetoot daartoe beveelt.

Toen de oorlog eindelijk afgelopen was, had niemand 'gewonnen'. Schande over hen die zich wel als overwinnaar gedroegen om de kans op een volgende oorlog maar niet te verspelen.

Bekering en berouw

Het is tijd om te laten zien en merken dat we in de kerken meer doen dan onschuldige liedjes zingen. Advent en Kerst horen doordrenkt te zijn van *het geloof* dat geweld never en nooit zinvol te maken is. Geweld is geen conflictoplosser. Als je denkt op het punt te zijn aanbeland dat je niet anders kunt dan geweld gebruiken en dat je daar het beste militair-industriële complex voor moet optuigen omdat de ander je anders te slim af zal zijn, heb je andere middelen verziekt en verzaakt.

We hebben zelf oorlogszuchtige leiders op democratische wijze over ons afgeroepen.

De urgentie van deze tijd maakt

bekering en berouw op dit punt erg dringend.

In de tijd van Advent en Kerst wordt het geloof in bruikbaarheid van wapens, en de daarmee gepaard gaande uitdijende defensiebudgetten, weersproken. De Duitsers geven met hun *Friedensdekade* het goede voorbeeld. Tien dagen voorafgaand aan Advent besteden zij aandacht aan vredesproblematiek door middel van bezinning, discussie, actie, Posaunenmuziek en een goed gevulde vredesweek. Dit jaar ging het over de nieuwe vormen van oorlogsvoering die in zwang raken. 'Krieg 3.0'. Over urgentie en actualiteit gesproken.

Feest van Gods liefde

Met deze actuele onderwerpen en vragen in het achterhoofd ga je 'Stille nacht' wel anders horen. Stel je voor hoe intens Advent en Kerst kunnen zijn, wanneer we tegenover het vele onrecht een ander geloof plaatsen dat we zingen, vieren en doen. Hang uit, die vredesvlag van hoop! Het feest van Gods liefde is groots! Laten we dit jaar die extra stap zetten. De vele 'liederen om vrede' en de karakteristieke schriftlezingen die deze tijd kleur geven, zullen ons individueel en collectief dragen bij verhoogde inzet voor vrede met de natuur, met de buurt en tussen de volken.

Meer informatie over het Advents- en Kerstmateriaal van Kerk en Vrede is te vinden op www.kerkenvrede.nl. Voorgangers zijn daar ruim van tevoren over gemailld.

*De kop van dit artikel is ontleend aan lied 1001 van het Liedboek. Zie ook artikel bij dit lied om vrede van de hand van Arie de Bruijn in Vredesspiraal. <http://kerkenvrede.nl/bestand/695/>

Het Nicaraguaanse drama

Willem Bos, redacteur van Grenzeloos en actief in de Steungroep Nicaragua

In de jaren tachtig belichaamde Nicaragua de trots en de hoop van progressieven over de hele wereld. De Sandinistische volksrevolutie - die in 1979 een einde maakte aan de bloedige dictatuur van de familie Somoza - bracht de arme meerderheid van de bevolking onderwijs, gezondheidszorg, hoop en zelfvertrouwen. Het was een revolutie van vrijheid en pluriformiteit die in de hele wereld tot enthousiasme en solidariteit leidde.

Nu, bijna veertig jaar later lijken de tijden van Somoza te zijn teruggekeerd. De bevolking is massaal in opstand gekomen tegen het bewind van president Daniel Ortega en zijn vrouw en vicepresident Rosario Morillo. Het regime reageert met ongekende brutotheid en geweld op de vreedzame protesten. Er zijn inmiddels meer dan 500 doden gevallen, ruim 4.000 gewonden en zo'n 1.500 mensen zijn - al dan niet tijdelijk - ontvoerd door paramilitaire groepen. Velen daarvan zijn zwaar mishandeld en enige tientallen zijn vermist. Tienduizenden zijn het land en de repressie ontvlucht. Medici en paramedici, die gewonde demonstranten behandelen, worden bij staatsziekenhuizen ontslagen. Het door Ortega en zijn aanhangers gedomineerde parlement heeft wetgeving aangenomen waardoor iedere vorm van verzet tegen het regime als 'terrorisme' wordt aangemerkt en iedere steun aan welk protest dan ook als steun aan terrorisme. Demonstraties zijn verboden en wie met een spandoek of protestbord de straat op gaat wordt of opgepakt of door de knokploegen van Ortega te grazen genomen. De demonstranten hebben het blauw en wit van de Nicaraguaanse vlag als hun

kleuren gekozen, en wie zich in die kleuren op straat vertoont heeft een probleem. De strijd tegen de blauw-witten neemt soms absurde en hilarische vormen aan, zoals politieagenten en gewapende en gemaskerde leden van Ortega's knokploegen die verwoede pogingen doen om een zee van blauwe en witte ballonnen kapot te trappen. Ortega is er in de loop van de tijd in geslaagd om zijn partij het FSLN om te vormen van een bevrijdingsbeweging tot een repressief instrument ter verdediging van de belangen van hem, zijn familie en de kring om hem heen, bestaande uit grote ondernemers al dan niet van Sandinistische huize.

Uitverkoop

In vrijwel alles is het huidige regime van het koppel Ortega-Morillo het tegendeel van dat van de eerste jaren na de revolutie van 1979. Dat geldt niet alleen voor de repressie en het gebrek aan democratie, maar zeker ook voor het economische beleid. Toen Ortega in 2007 - na zeer dubieuze verkiezingen - weer aan de macht kwam, zette hij het neoliberale beleid van zijn rechtse voorgangers voort en verscherpte dit.

Nicaragua sloot zich aan bij vrijhandelsverdragen met de VS (CAFTA), met Taiwan en met de EU. Het volgde trouw de richtlijnen van het IMF en privatiseerde een groot aantal bedrijven en sectoren die daarmee in buitenlandse handen kwamen. Zo kwam de energiesector in handen van het Spaanse Unión Fenosa, de mijnbouw in handen van een Canadees bedrijf (B2Gold) en vrijwel alle concessies in de visserijsector (met name kreeften) kwamen in handen van het Spaanse Pescanova.

Daniel Ortega en zijn vrouw Rosario Morillo

De bevolking is massaal in opstand gekomen tegen het bewind van president Ortega

De grootste uitverkoop was echter de concessie aan een Chinees consortium voor de aanleg van een kanaal dwars door het land, van de Atlantische naar de Stille Oceaan. Deze uitverkoop had voor de lokale bevolking ernstige gevolgen op het vlak van werkgelegenheid, kosten van levensonderhoud en milieu degradatie.

Hulpprogramma's

De daling van de levensstandaard als gevolg van de neoliberale politiek werd voor een deel gecompenseerd door speciale hulpprogramma's. Het geld hiervoor was afkomstig van Venezuela onder Hugo Chavez (ongeveer 200 miljoen dollar per jaar). Die fondsen werden buiten de nationale begroting gehouden (en daarmee buiten ieder vorm van controle) en gebruikt voor allerlei speciale projecten:

beurzen voor studenten, extra premies voor ambtenaren, golfplaten voor de daken in arme buurten, enz. enz. En daarbij werd dan nadrukkelijk vermeld dat de ontvangers deze gunst te danken hebben aan het echtpaar Ortega-Murillo. Dit cliëntelisme verklaart waarom, naast mensen in overheidsdienst (die hun baan te danken hebben aan hun vermeende loyaliteit aan Ortega), ook een deel van de bevolking Ortega nog steeds steunt.

De neoliberale politiek van Ortega viel goed in de smaak bij de VS. Het regime onderhield uitstekende relaties met de Amerikaanse Kamer van Koophandel, en ondanks de linkse retoriek van Ortega ook met de Amerikaanse overheid. Er was onder andere sprake van samenwerking op het gebied van de veiligheidsdiensten.

Isolement

De opstand die in april uitbrak en de daarop volgende repressie hebben Ortega-Morillo sterk in een isolement gedreven. De werkgevers organisatie COSEP, die tot dan toe uitstekende relaties met het regime had, zag dat de economie instortte en keerde zich er tegen. Ook de Amerikaanse regering ziet de ontwikkelingen met bezorgdheid aan, al was het maar door de vluchtelingenstroom die op gang is gekomen.

Door de repressie is het verzet minder zichtbaar. Ortega beweert in internationale media dat de situatie in zijn land genormaliseerd is en dat de terroristen, drugshandelaren en delinquenten inmiddels opgepakt zijn. In werkelijkheid vinden er iedere dag nog allerlei protesten plaats, is de economie in een duikvlucht terecht gekomen en ligt de zo belangrijke toeristensector bijna helemaal stil. Het verzet heeft zich in een brede coalitie van sociale bewegingen georganiseerd.

Steun van het leger

Hoe lang Ortega nog aan de macht kan blijven hangt vooral af van de opstelling van het leger. Formeel houdt dat zich afzijdig, maar in de praktijk steunt het nog steeds het regime. Internationaal groeit het isolement van Ortega. Verschillende internationale gremia hebben zich tegen de schendingen van de mensenrechten uitgesproken en er groeit een internationale solidariteitsbeweging.

Het verzet heeft zich in een brede coalitie van sociale bewegingen georganiseerd

Meer lezen over de actuele ontwikkelingen in Nicaragua? Kijk op de Facebook pagina van SOS Nicaragua Holanda of lees de tweewekelijkse Nica Nieuwsbrief (zoek via google op Nica nieuwsbrief)

Help, ik ben een Gutmensch

Rob van Essen

Het was altijd weer een avontuur om op de 'zwarte school' in groep acht het wekelijkse uur godsdienst te verzorgen. 'Zwart' betekende enkele decennia geleden trouwens dat er vooral kinderen van Turkse en Marokkaanse afkomst in de klas zaten. De meeste 'autochtone' ouders uit de buurt, brachten hun kinderen naar nette, witte scholen over de grens.

column

Ik vertelde Bijbelverhalen die bij de christelijke feesten aansloten, schreef Hebreeuwse woorden op het bord die overeenkomst vertoonden met het Arabisch en zong liedjes die Moslim kinderen konden meezingen. 'Toen ik naar mijn naaste zocht, waar was jij', was een hit. De gitaar waarmee ik begeleidde was zo vals, dat de leerkrachten gezamenlijk een nieuwe voor mij aanschafte. Ook onze jongste dochter ging naar deze school. Familie en kennissen informeerden wel eens bezorgd of ze geen taalachterstand opliep. "Ze zit op een internationale school", zei ik dan. "Kleine klassen, niveau onderwijs en vriendinnetjes met exotische namen". En ze was, evenals de overige leerlingen, weg van meester Hans.

Liedjes van hoop

Christelijk onderwijs was voor mij, dat kinderen onbekommerd met elkaar verkeerden en liedjes van hoop zongen. En ik probeerde steeds weer de verhalen van Ibrahim en Isa te verbinden met wat we bij een bezoek aan het Bijbels Museum te zien en te horen kregen. Toen ik op een dag bij de friteskraam iets bestelde bij een knappe Marokkaanse, begon ze 'Toen ik naar mijn naaste zocht' te zingen. Vijf jaar van school, maar het lied en de dominee kende ze nog. Ook in mijn Utrechtse tijd, toen ik in Lombok en Oog in Al werkte, werkte ik – samen met mijn RK-collega – aan goede contacten met de moskee, samen met de werkgroep 'Kerk en Buitenlanders'. Zo heette dat toen nog, want het islamiet zijn was nog niet de bepalende identiteit in de ontmoeting. Na 'Nine-eleven' is dat veranderd. Had de gesmade politicus Janmaat in deze tijd geleefd, dan had hij probleemloos in praat-

programma's kunnen aanschuiven. Waar Orban gekapitteld werd voor de hekken aan de grens, zit inmiddels half Europa achter de tralies. Er wordt geschermd met Europese waarden en normen, maar die worden naar beneden bij gesteld bij elk schip met vluchtelingen dat onze kusten nadert. In dat vacuüm kiezen Islamitische jongeren voor een Islam die niet in dialoog is geïnteresseerd. In het treurigste geval reizen ze af naar Syrië om 'de broeders' te hulp te komen.

Ik zie met enige treurnis dat ook in mijn familiekring jongeren zich tot een Islam bekeren die hen vervreemdt van onze samenleving. Nu is een zeker fanatisme bekeerlingen niet vreemd, maar de tijd van vrolijk liedjes zingen over de 'naaste', is vrees ik voorbij. Wie zich niet bekeert, zo schrijft mijn nichtje, dat zich tot de Islam heeft bekeerd, op facebook, gaat naar de hel.

*Godsdienst op een 'zwarte school':
altijd weer een avontuur*

Hemel op aarde

Waar ik op de christelijke school nog probeerde aan een hemel op aarde te werken, is de hemel onbereikbaar of onwenselijk geworden. En helaas niet alleen bij de gelovige tweede en derde generatie Moslims. Ook tijdens een gesprek met daklozen in het inloophuis krijg ik te horen dat ik een 'Gutmensch'* ben. Dat ik niet begrijp dat die Moslims hier niet horen! En die Joods-Christelijke erfenis dan? "Juist daarom, dominee!" Ik hoop maar dat mijn charmante patatvriendin nog steeds 'Toen ik naar mijn naaste zocht' zingt.

*Gutmensch: iemand die zich zeer politiek correct gedraagt en daar ook op demonstratieve wijze uiting aan geeft; politiek correct persoon."

Winters Bethulië

*Bettine Siertsema, Neerlandica,
werkzaam aan de VU*

In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlog- en vredethematiek.

Op het eerste gezicht lijkt het gedicht 'Winters Bethulië' van Judith Hertzberg meer een poëtische beschrijving van een winters landschap dan dat het iets met vrede te maken zou hebben. Bethulië heeft een vaag bekende klank – waar ligt dat ook al weer? Pas in de laatste twee regels wordt dat onthuld: Betulia is de plek waar het apocriefe Bijbelboek Judit zich afspeelt, maar voor zover bijbelwetenschappers hebben kunnen achterhalen is het een fictieve stad. Die stad is belegerd door Holofernes namens koning Nebukadnessar, en omdat die de stad heeft afgesneden van de watervoorziening is de situatie uiterst nijpend geworden. In plaats van af te wachten tot God misschien regen zendt, maakt Judit, een vooraanstaande jonge weduwe, zich mooi en gaat met haar dienstmeisje naar de vijandelijke legerplaats en brengt Holofernes het hoofd op hol. Na een overvloedig met wijn besproeiende maaltijd, slaat zij hem met zijn eigen zwaard het hoofd af en neemt het mee terug naar Betulia. Als de vijandige legers daar dat afgeslagen hoofd zien, vluchten ze alle kanten op en haalt Israël een klinkende overwinning. Het is een mooi sprookje hoe een vrouw door inzet van haar vrouwelijke schoonheid maar zonder haar deugdzaamheid te verliezen met succes ingrijpt en dodelijke benauwing omzet in triomf.

Rook en mist

Er treedt een zekere vervreemding op in de ervaring van het winterse landschap. In die beschrijving kan Judits tocht van de stad naar de legerplaats of terug gelezen worden. Het licht en de sneeuw wekken de indruk van onschuld. Maar in de tweede helft verandert er wat: de kleur rood roept het beeld van bloed op, een hoofd vol rook doet denken aan losbandigheid, nachten doorzakken in cafés en er moet een bedoeling verhuld worden. Mooi trouwens hoe die mist en dat hoofd vol rook duidingen zijn van de wolkjes adem die in koude lucht om wandelaars heen hangen. De licht negatieve sfeer van rood en rook en verhullen wordt voortgezet in de voetstappen in de sneeuw, 'als van een stroper of

een overloper'. Beide kwalificaties zijn van toepassing op Judit: zij neemt het hoofd van Holofernes als illegale jachtbuit mee, en zij wekte de schijn over te lopen van de onderliggende partij naar de overwinnaar.

Zachte krachten

Maar de laatste twee regels zetten het geheel onverwacht op zijn kop: déze Judit heeft geen vijand onthoofd, maar zijn nek gezoend en heel gelaten. En als een soort verklaring volgt dan: 'ik doe niet meer mee.' Deze Judit doorbreekt het mechanisme van de oorlog, van vijandsdenken, van geweld dat niet anders bestreden kan worden dan met nieuw geweld.

De verrassende draai die Judith Herzberg aan het verhaal van haar naamgenoot geeft, zet aan het denken. Zou zo'n actie een nietsontziende geweldenaar op andere gedachten gebracht hebben? Holofernes staat in het Bijbelboek voor het absolute kwaad; de overdrijvingen en historische onjuistheden in de tekst laten dat zien. Zijn de zachte krachten van liefde en toenadering daar adequaat tegen in te zetten of zijn er ook gevallen waarin geweld toch nodig is? Vragen die dit onschuldig ogende gedicht oproept. Vragen die we ook, nee, die we juist bij het werken aan vrede niet uit de weg zouden moeten gaan.

Blijven aandringen dat het anders kan

Margreet Hogeterp

Na dertig jaar gaat Leen van den Herik, uitgever van *Vredesspiraal*, met emeritaat (Leen: "Ik hecht aan dat woord, het is een erkenning voor het theoloog-zijn.") Dat betekent het einde van de links-christelijke uitgeverij Narratio. We blikken terug op het leven van een geëngageerd mens met een onstilbare honger naar kennis en informatie.

Hoe zou je jezelf in een paar zinnen omschrijven?

Als een bèta-jongetje uit een ondernemersgezin dat eigenwijs zijn eigen weg kiest. Ik wil altijd graag weten waar ik het over heb en hoe iets zit en ben iemand van de blijvende studie, altijd op zoek naar informatie. Die studiedrang leidde onder andere tot een juweliersdiploma, een bachelor Marketing en een HBO-studie theologie. Daarnaast heb ik me onder andere bekwaamd in schaken en bridgen en leerde ik Spaans spreken toen ik met mijn dochter mee mocht op pelgrimstocht naar Santiago de Compostela. Die niet te remmen drang naar informatie en kennis is soms wel eens vermoeiend.

Welke gebeurtenissen in je leven hebben je gemaakt tot wie je bent?

Naast de al genoemde drang naar blijvende studie, is dat mijn huwelijk met Dullyna, een Fries gereformeerd meisje dat me weer op het kerkelijke pad heeft gebracht waar ik door mijn opvoeding van afgedwaald was. Zij was uiteindelijk ook de weg die naar een opleiding theologie leidde. Omdat ik wilde weten hoe het nu precies zat met dat geloof.

In het verlengde van mijn huwelijk hebben mijn kinderen - een dochter, twee zonen en een schoondochter - mijn leven gevormd. Zij zijn alle vier erg maatschappelijk betrokken en geven me af en toe een schop onder mijn kont. Door hen eet ik nu bijvoorbeeld één dag in de week vegetarisch.

Hoe ben je uiteindelijk uitgever geworden?

Na gewerkt te hebben als marketeer bij een sieraden-fabrikant en bij een textielbedrijf, kwam ik als marketeer bij Uitgeverij Samson terecht. Hier leerde ik wat uitgeven inhield.

Vanwege mijn interesse in boeken en mijn studie theologie kon ik in 1982 bij de kerkelijke uitgeverij Boekencentrum aan de slag als uitgever. Ik had mijn eigen projecten van losbladige uitgaven. Langzaam maar zeker ging ik me ook steeds meer bemoeien met reclame en tijdschriften en werd ik uiteindelijk co-directeur van Boekencentrum. Toen er met de andere co-directeur verschil van mening ontstond in de te volgen koers, besloot ik in 1981, samen met partner en collega-theologe Dullyna, met Narratio te starten.

Het woord 'Narratio' is een begrip van Augustinus die van mening was dat het verhaal dat je vertelt, moet passen bij degenen voor wie het bedoeld is.

Hoe kijk je terug op dertig jaar Narratio?

Wat mij betreft is onze missie geslaagd: samen met zielsverwanten verhaal geven aan de westerse bevrijdingstheologie door het werk van theologen te promoten. Zodoende ontstond er een netwerk van organisaties die deze visie uitdroegen zoals Kerk en Vrede, de Basisbeweging en de Vrouwensynode. We zijn tot op de laatste dag pleitbezorgers geweest van een hartstochtelijke theologie met een kritische blik. Op een creatieve en positieve manier zijn we blijven aandringen dat het anders kan.

Hoe zie je de toekomst?

We zijn zorgzaam op zoek naar een goed en passend thuis voor de uitgaven van onze zielsverwanten zoals *Vredesspiraal*. Verder ben ik hoopvol. Steeds meer mensen beseffen dat veranderingen niet vanzelf komen. Het vraagt keuzes en inzet. Ik vind het de verantwoordelijkheid van organisaties als Kerk en Vrede om mensen daarbij te helpen. Om informatie zodanig aan te bieden dat mensen weten wat er speelt in de wereld waardoor ze juiste keuzes kunnen maken.

Hoewel Narratio er als publicerende uitgeverij mee stopt, blijft de uitgeverij voorlopig nog wel haar boeken verkopen. Zolang de voorraad strekt!

Vanuit de Theologische Werkgroep

De Theologische Werkgroep hoopte dit najaar een conferentie te kunnen organiseren naar aanleiding van het boek van G.J. Heering *De zondeval van het christendom*, dat 90 jaar geleden verscheen. Dat gaat helaas niet lukken, omdat de sprekers die de werkgroep daarvoor in gedachten had, niet beschikbaar zijn. De werkgroep hoopt dat de conferentie in het voorjaar van 2019 kan plaatsvinden.

Op allerlei plaatsen wordt binnen theologische opleidingen aandacht besteed aan het thema vrede. De Theologische Werkgroep probeert deze onderzoekers aan een ronde tafel te verenigen, om elkaars werk te leren kennen en misschien tot een vorm van samenwerking te komen.

Nobelprijs van de Vrede voor Murad en Mukwege

Tien jaar geleden al bestempelden de Verenigde Naties seksueel geweld in tijden van oorlog als een bedreiging voor

Vredesnieuws

internationale vrede en veiligheid. Daarmee erkenden ze seksueel geweld expliciet als oorlogsmisdaad. Helaas is er met die erkenning niet zoveel veranderd; met name vrouwen krijgen nog altijd veelvuldig te maken met verkrachtingen. In sommige landen blijft het daar niet bij, maar worden ze ook nog langdurig van hun vrijheid beroofd of verminkt.

Met dat besef in het achterhoofd besloot het Nobelprijsc comité de Nobelprijs van de Vrede dit jaar uit te reiken aan zowel Nadia Murad als Denis Mukwege. Beiden zorgden ervoor dat de verkrachtingen van vrouwen als oorlogsstrategie meer op de internationale agenda kwamen te staan. Daarnaast proberen ze de slachtoffers van seksueel geweld zoveel mogelijk te helpen hun leven weer op te pakken. Murad als ervaringsdeskundige en Mukwege als arts. In het vorige nummer van *Vredesspiraal* was een uitgebreid artikel te lezen over Mukwege (*Vredesspiraal* nummer 3, 2018, pag. 10-11).

Journalist voor de vrede

Het Humanistisch Vredesberaad heeft de ereprijs "Journalist voor de Vrede" voor 2017/2018 toegekend aan Rudi Vranckx, conflictjournalist van de VRT. Rudi Vranckx draagt al bijna dertig jaar met zijn reportages bij aan een cultuur van vrede en rechtvaardigheid door onvermoeibaar en met grote objectiviteit steeds weer te tonen wat gewapende conflicten met mensen doen.

De ereprijs voor de "Journalist voor de Vrede" wordt elke twee jaar door het Humanistisch Vredesberaad toegekend aan een journalist, programmama-

ker, publicist of cartoonist in het Nederlandse taalgebied die door onafhankelijke, objectieve en kritische berichtgeving bijgedragen heeft tot een cultuur van vrede en rechtvaardigheid. In het verleden werd de prijs elk jaar toegekend, maar vanaf 2012 eens in de twee jaar. Eerder is de prijs onder meer toegekend aan Koert Lindijer, Minka Nijhuis, Huub Jaspers, Nicole le Fever, Gie Goris, Jan Eikelboom en Sinan Can. (Bron: Humanistisch Vredesberaad)

Theologische zielsverwant?

Met een andere bijl.

Bent u als gelovige ook kritisch op maatschappij en samenleving? Wordt u warm van hartstochtelijke theologie? Vraag dan via lvdherik@narratio.nl een gratis nummer aan van Ophef 017/2 over de verkeizingsuitslag in 2017 of 018/3 over een andere blik op patriarchaat.

Agenda

6 januari 2018

Wake Detentiecentrum Zeist

Als altijd wordt er tijdens de wakes gedacht aan de mensen die niets verkeerd hebben gedaan, maar toch opgesloten zitten in het Detentiecentrum. Hun toekomst is uiterst onzeker.

Tijd/plaats: Elke eerste zondag van de maand met bloemen en licht om 16.30 uur,

Richelleweg 13, Soesterberg.

Meer info: (030) 69 622 83 / (035) 60 138 82

Bekijk ook de websites:

www.wakezeist.nl en

www.saviz.nl (Steunfonds).

9 september, 14 oktober, 11 november 2018

Schipholwakes

Zondag 9 september was vooralsnog de laatste wake bij de migrantengevangenis Schiphol. Maar dat is geen rede voor blijdschap! Want het onrecht blijft bestaan. Nu zijn (bijna) alle onschuldig gevangen zittende migranten en vluchtelingen naar Rotterdam en Zeist gebracht.

Tijd/plaats: Elke eerste zondag van de maand, 16:00-17:00, vóór het hek van het detentiecentrum, Portelabaan 7, 3045 AT Rotterdam: Wake voor vluchtelingen in het Uitzetcentrum bij Zestienhoven, www.hetsteiger.nl. Iedere tweede zondag van de maand van 14:00-15:30 uur. Duizendbladweg 100, Badhoevedorp.

1 jan 2019 t/m di 31 dec 2019

Jaar van Inheemse Talen

Talen zijn cruciaal op het gebied van mensenrechtenbescherming, vredesopbouw en duurzame ontwikkeling, door te zorgen voor culturele diversiteit en interculturele dialoog. Inheemse talen in het bijzon-

der zijn een belangrijke factor in een breed scala van andere inheemse kwesties, met name onderwijs, wetenschappelijke en technologische ontwikkeling, biosfeer en het milieu, vrijheid van meningsuiting, werkgelegenheid en sociale insluiting. Maar ondanks hun immense waarde blijven talen over de hele wereld echter in een alarmerend tempo verdwijnen vanwege verschillende factoren. Velen van hen zijn inheemse talen. Daarom heeft de VN 2019 uitgeroepen tot het Internationaal Jaar van de Inheemse Talen ter bescherming van inheemse talen en de rechten van degenen die ze spreken.

5 januari 2019

Wake voor vrede

Steeds weer worden we opgeschrikt door terreuraanslagen of oorlogshandelingen, ver weg en dichtbij, door anderen, maar ook, zogenaamd in onze naam, door het Westen. We zien een ware geweldspiraal van oorlog en terreur en van steeds hardere taal tegen bepaalde bevolkingsgroepen. Blijft deze escalatie almaar doorgaan of komt er toch ooit een einde aan? Iedereen die deze zorg deelt is welkom om zich voor kortere of langere tijd bij de wake aan te sluiten.

Tijd/plaats: Elke eerste zaterdag van de maand, 12:00-13:00, Ei van Ko (stadhuis Enschede): Wake voor vrede - stop de oorlog - stop de geweldspiraal, www.enschedevoorvrede.nl.

5 jan 2019 t/m zo 6 jan 2019

Cursus Geweldloze

Communicatie Introductie

Introductie Geweldloze Communicatie tweedaagse, voor inzicht bij uitdagende situaties met bijvoorbeeld collega's, partner, kind of jezelf.

Tijd/plaats: 10-17 uur, Hoogstraat 301 B, Eindhoven.

Meer info: www.verbindende-communicatie.com.

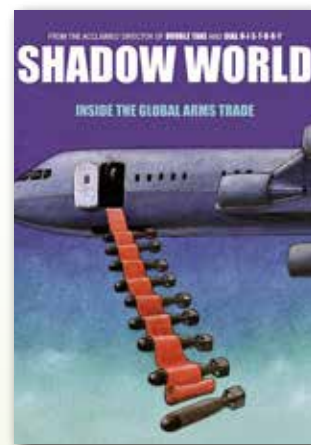
1 februari 2019

Documentaire Shadow World

Vertoning documentaire Shadow World over internationale wapenhandel. Toegang gratis. Nabespreking met Erella Grassiani en Yolande Jansen (beiden UvA) en Wendela de Vries (Stop Wapenhandel).

Tijd/plaats: Spui 25, Amsterdam.

Meer info: www.spui25.nl.

3 februari

Avond over ontwapening

Avond over de ontwapening en de verschillen tussen pacifisme en antimilitarisme, met medewerking van Stop Wapenhandel.

Tijd/plaats: 19.30-22 uur, Haddingestraat 10, Groningen.

Meer info: www.stopwapenhandel.org.

9-10 maart

Kinderconferentie

Voor kinderen die in maart 2019 in de bovenbouw van de basisschool zitten (dus: groep 5, 6, 7 of 8) is er op 9 en 10 maart 2019 Kinderconferentie. Een weekend met workshops, nieuwe dingen leren, de wereld verbeteren en een verrassende zondag. Dit jaar is het thema 'De rechten van het kind'.

Tijd/plaats: vanaf 12:00 uur, Dopers Duin, Schoorl.

Meer info: www.dgwereldwerk.nl.